

I. TEISĖS FILOSOFIJA IR ISTORIJA

TEISINĖS VALSTYBĖS IDĖJOS „PASLAUGA” LIETUVOS NEPRIKLAUSOMYBEI

Doc. dr. Česlovas Bauža

Vilniaus universitetas, Filosofijos fakultetas, Politologijos katedra
Didlaukio g. 47, 2057 Vilnius
Telefonas 76 27 63
Elektroninis paštas zibuolekudriaviciene@ast.vn.lt

Doc. dr. Petras Biveinis

Lietuvos teisės universitetas, Valstybinio valdymo fakultetas, Filosofijos katedra
Ateities g. 20, 2057 Vilnius
Telefonas 71 46 28
Elektroninis paštas flk @ ltv.lt

*Pateikta 2001 m. rugsėjo 6 d.
Parengta spausdinti 2002 m. birželio 21 d.*

*Recenzavo Vilniaus universiteto Filosofijos fakulteto Politologijos katedros profesorius habil. dr. Petras
Setkauskis ir šio Universiteto Tarptautinių santykių ir politikos mokslų instituto docentas dr. Mintautas Bložė*

S a n t r a u k a

TSRS vadovybei paskelbus ištikimybę teisei ir teisinės valstybės idėjai susidarė idėjinės teisinės prielaidos grįžti prie teisės kaip visuotinės vertybės, pripažinti prigimtine teise ir jos viršenybę pozityviosios teisės (taip pat ir sovietinės) atžvilgiu. Lietuvių tauta įgijo galimybę remtis tautų prigimtine teise į laisvę ir nepriklausomybę ir skelbti, kad pozityvioji teisė, neigianti šią tautų teisę, nėra teisė ir apskritai negalioja. Tai buvo ideologinės ir teisinės prielaidos Lietuvoje kurti nepriklausomybės sąjūdžiui, jam legalizuoti ir sulaukti žmonių pritarimo. Šiame straipsnyje siekiama parodyti, kaip konkrečiai istoriškai buvo pasinaudota šia teisinės valstybės idėjos „paslauga” lietuvių tautai atkuriant valstybinę nepriklausomybę.

Šio straipsnio autoriai nekelia uždavinio atskleisti prieštarinę daugiaplanę netolimos praeities svarbiausių įvykių panoramą, o sutelkia dėmesį į vieną iš esminių jos aspektų – visuomenės (piliečių) ir suverenios valdžios sąveiką. Politologai [1], sociologai [2], teisininkai, istorikai [3] savo tyrimuose vienokiu ar kitokiu aspektu analizavo *homo sovieticus* žmonių virsmo į pilietinę visuomenę procesus, tiesiogiai susiedami juos su tautos suvereniteto atkūrimu ir nuosavybės (socialinių santykių) formų kaita. Šių procesų esminės priežastys dar nėra nuodugniai atskleistos, todėl dažnai stokojame argumentų, kuriais būtų galima pagrįsti sudėtingą pokomunistinės Lietuvos politinę socialinę padėtį. Natūralu, kad piliečių visuomenės ir valdžios institucijų santykių ištakos glūdi M. Gorbačiovo pertvarkos ir tautinio išsivadavimo judėjimo kontekste, kai lietuvių tauta (tautinės bendruomenės) sugrįžo prie savo identiteto šaknų. Straipsnyje bent iš dalies pasiremta istorine faktografinė medžiaga apibūdinant neįprastą padėtį, kai buvusios imperijos pavaldiniai tapo nacionalinės valstybės piliečiais, o svetimųjų primestas komunistinis režimas pavirto demokratine visuomenės ir valstybės san-

dara. Autorių nuomone, buvusios TSRS gyventojų nedera laikyti kurios nors nacionalinės valstybės piliečiais jau vien dėl to, kad tautinis valstybingumas buvo „stipraus centro“ eliminuotas, o amorfiška visuomenė sudarė beveidį sociumą – „sovietinę liaudį“, TSKP dokumentuose ir atitinkamoje literatūroje dažnai kvalifikuojama kaip aukščiausią žmonių bendrijos formą [4, p. 74].

Nors Lietuvoje komunistinis režimas buvo įvestas bent dviem dešimtmečiais vėliau negu daugelyje TSRS respublikų, tačiau spartūs krašto sovietizacijos tempai gana greitai sulygino ją su kitomis panašaus likimo tautomis. Politinė struktūra visose sąjunginėse respublikose buvo tokia pati jau vien dėl to, kad „vadovaujanti ir vairuojanti“ jėga jose buvo vieninga TSKP [5; 6], nedalomai valdžiusi nuo unitarinės (formaliai – federacinės) valstybės įkūrimo iki žlugimo. Nepaisant to, kad visos sąjunginės respublikos turėjo savo pagrindinius įstatymus [konstitucijas], jokiomis autonominėmis teisėmis jos nesinaudojo. Sovietiniam režimui buvo svetima vakarietiška teisės autonomijos idėja, o ir pati teisė tebuvo paklusni politikos tarnaitė [6, p. 96].

Sunku įžvelgti kokią nors visuomenės, valdžios ar administracinio valdymo Lietuvoje specifiką žinant, kad visi valdžios svertai priklausė kolaboruojančioms Lietuvos komunistų partijos (toliau – LKP) struktūroms, kurios besąlygiškai įgyvendino Maskvos direktyvas. Juo labiau kad visos valdžios institucijos tebuvo okupacinės valdžios vykdytos politikos įrankiai. Krašto visuomeninės organizacijos ir draugijos buvo paverstos neveiksmingomis kompartijos ir centro valdžios kontroliuojamomis formaliomis instancijomis. Sovietinės visuomenės struktūra iš esmės skyrėsi nuo Vakarų demokratinių valstybių socialinės ekonominės sanklodos, dinamiškos visuomeninių santykių raidos. Centralizuota valstybės ekonomika pavertė žmones bejėgiais komunistinės sistemos pavaldiniais, menkai suinteresuotais vieša iniciatyva ir asmeninės veiklos rezultatais. Susiformavo ištisos socialinės grupės pasyvių išlaikytinių žmonių, nesuvokiančių net elementariausių piliečio priedermių bei atsakomybės. Komunistiniam elitui tokia situacija buvo palanki, nes ji ilgam užkonservavo valdžios ir pavaldinių *status quo* sovietinėje visuomenėje. Kartu deklaruojamoji TSRS pilietybė taip ir liko daugiau teisinė fikcija nei asmenų statusą valstybėje reguliuojanti norma.

Bendroji komunistinės sistemos krizė ir logiškas jos rezultatas – M. Gorbačiovo pervertarka – atvėrė duris demokratizavimo politikai šalies centre ir tautiniams judėjimams valstybės pakraščiuose. Esminiai Maskvos politikos pokyčiai ir laisvėjimo tendencijos Lietuvoje pagimdė Didįjį Sąjūdį, įkūnijusį tautos kovos už Laisvę, Demokratiją ir Nepriklausomybę idealus.

Nuo 1988 m. pavasario permainų vėjai, išjudinę iš sąstingio Lietuvos visuomenę, buvo daug kam nelaukti, kitų net priešiški sutikti. Pirmiausia susvyravo vietinės komunistinės biurokratijos pozicijos, kurios stagnacinė viršūnė (LKP CK biuras) nesugebėjo atitinkamai reaguoti į besikeičiančią politinę padėtį. Sąjūdžio viešų masinių mitingų įbaugintiems partinės nomenklatūros šulams iš po kojų slydo žemė. Kadangi iš Maskvos nesulaukta pagalbos represinių priemonių pavidalu, seno sukirpimo LKP CK vadovybė – pirmasis sekretorius R. Songaila ir Maskvos politinis prievaizdas N. Mitkinas – be jokio pasipriešinimo užleido valdžios kėdes lankstesniems ir pragmatiškesniems kompartijos atstovams A. Brazauskui ir V. Beriozovui. Viršūnių pavyzdžiu kai kurios permainos palietė ir vidurinės grandies partinį aparatą. Bolševikų ortodoksų vaidmuo sumažėjo, tačiau tai nereiškė visos komunistinės nomenklatūros pralaimėjimo. Valdžia stengėsi persigrupuoti ir sutelkti jėgas revanšui. Kai kurios nuolaidos, reaguojant į Lietuvos Persitvarkymo Sąjūdžio (toliau – LPS) reikalavimus, buvo dalinės, ir, žinoma, ne geranoriškos, o tautos daugumos valia išgautos.

Kartu su masinėmis Sąjūdžio akcijomis prasidėjęs tautinis atgimimas pamažu keitė iki tol griežtai reglamentuotą valdžios ir visuomenės santykių vektorius. Pirmą kartą 1940 m. po Lietuvos įtraukimo į TSRS sudėtį buvo įsteigta neformali savaveiksmė daugelio krašto žmonių lūkesčius legaliai reiškianti organizacija – LPS iniciatyvinė grupė. Šį spontaniškai suburtą 35 narių Sąjūdžio branduolį sudarė iškilūs intelektualai – mokslininkai, menininkai, rašytojai, kitų inteligentiškų profesijų atstovai.

Kitaip nei tuo metu savo veiklą legalizavusi disidentinė Lietuvos laisvės lyga (toliau – LLL), kuri be kompromisų priešinosi okupaciniam režimui, Iniciatyvinė grupė užmezgė dia-

logą su naująja LKP vadovybe. Sąjūdžio aktyvas gana apdairiai pasinaudojo M. Gorbačiovo pertvarkos teikiamomis galimybėmis – valdžios institucijoms dažniau kėlė pozityvius pasiūlymus nei kritikavo valdantįjį režimą. Įsimintinas beprecedentis atvejis, kai abi šalys žengė pirmuosius žingsnius derindamos oficialią valdžios ir savaveiksmišką Sąjūdžio pozicijas. Inicijatyvinė grupė pirmoji ištiesė ranką partinės organizacijos vadovybei, kviesdama į viešą dialogą su visuomene [7, p. 50]. 1988 m. birželio 24 d. Vilniuje Gedimino (dabar Arkikatedros) aikštėje įvyko pirmasis sankcionuotas masinis mitingas, kuriame Sąjūdžio aktyvistai keilolikos tūkstančių žmonių akivaizdoje pasiūlė LKP delegacijai būsimoje XIX visasajunginėje konferencijoje atstovauti Lietuvos piliečių, o ne Maskvos biurokratų interesams [8, p. 7–8]. Politinis šio renginio kontekstas buvo gana prieštaringas. Formaliai tai buvo mitingas lyg ir pertvarkos politikai palaikyti – be kai kurių oratorių tradicinės prokomunistinės retorikos apie tai bylojo transparantai su pertvarkos šūkais, M. Gorbačiovo portretai. Tačiau čia pat vienoje kitoje vietoje plaukštėsi iki tol griežtai draudžiamos tautinės trispalvės vėliavos. Komunistų atstovai atsidūrė jiems nelaukto, tuo labiau nemalonaus fakto akivaizdoje. Vis dėlto su tokiu akibrokštu teko susitaikyti. Komunistai liberalai lyg ir priėmė Sąjūdžio iššūkį. A. Brazauskas, kreipdamasis į susirinkusiuosius, nors ir aptakiai, pažadėjo atsižvelgti į Inicijatyvinės grupės priesakus partinei delegacijai. Komunistinės valdžios nuolaidos nebuvo esminės, tačiau svarbiausia, kad jos buvo pasiektos be prievartos. Kita vertus, didelio mitingo dalyvių visuotinė parama intelektualų suformuluotiems reikalavimams (priesakams) partijai liudijo apie naujas visuomeninės sąmonės apraiškas.

Žmonės, palengva įveikdami valdžios baimę, ieškojo būdų ir galimybių viešai formuluoti ir skelbti jiems rūpimas idėjas. Tinkamiausia forma įvairių interesų saviraiškai buvo neformalūs, dažniausiai Vilniaus inteligentų susibūrimai – diskusijų klubai, kuriuose buvo keičiamasi nuomonėmis, aptariami pasiūlymai, iki tol negirdėtos iniciatyvos. Bene aktyviausiai reikėsi dėl Černobylio AE avarijos (1986 m.) prasidėjęs žaliųjų judėjimas. Sąjūdžio struktūrų globojami Lietuvoje veikė šie ekologiniai klubai: „Žemyna“ (Vilniuje), „Atgaja“ (Kaune), „Žvejone“ (Klaipėdoje) ir kt. Iš pirmo žvilgsnio žaliųjų judėjimas buvo lyg ir politiškai neutralus, todėl juo prisidengus buvo lengviau kritikuoti kai kurias komunistinės santvarkos ydas formaliai neperžengiant lojalumo valdžiai ribų. Tai atitiko Sąjūdžio veiklos pradinio etapo bendrą strategiją. Pertvarkos ir viešumo sąlygomis sąjūdininkai nevaržomai smerkė sovietinių valdžios institucijų biurokratizmą, kėlė į viešumą tarnybinio piktnaudžiavimo faktus, svarstė destalinizacijos, liaudies valdžios, socialistinės teisinės valstybės sukūrimo problemas. Sąjūdžio intelektualus ypač padaršino M. Gorbačiovo bendraminčio TSKP CK Politinio biuro nario A. Jakovlevo apsilankymas Lietuvoje (1988 m. rugpjūtį). Neįžvelgdamas Sąjūdžio veikloje tiesioginio pavojaus kompartijos valdžios monopoliui, TSRS valstybės federacijai sandarai, jis iš esmės įteisino, net „palaimino“ šį judėjimą [9]. Vietos komunistai ortodoksai dėl tokios Kremliaus atstovo reakcijos sutriko, tuo tarpu A. Brazauskas bendraminčiai apdairiai tęsė „flirtą“ su tautos daugumai atstovaujanti Sąjūdžio vadovybe, neabejotinai užsitar naudami politinius dividendus ateičiai. Daugumos žmonių aspiracijas atitiko tautinės simbolikos (trispalvės vėliavos, himno) sugražinimas, valstybinės lietuvių kalbos statuso įteisinimas. Sąjūdininkai leido „Atgimimo“ savaitraštį, turėjo reguliarią Nacionalinės televizijos laidą „Atgimimo banga“, netrukdomai rengė mitingus ir susirinkimus. Tikra Sąjūdžio apoteozė tapo Steigiamasis suvažiavimas Vilniaus sporto ir kultūros renginių rūmuose. Jis sukėlė neregėtą atgarsį Lietuvoje ir už jos ribų. Nepaisant atskirų radikalų (J. Okso, A. Terlecko, R. Paulausko) kalbų bendra atmosfera, priimti programiniai dokumentai, rezoliucijos ir nutarimai nedaug kuo peržengė M. Gorbačiovo pertvarkos ribas, todėl A. Brazauskui buvo nesunku išlaviruoti tarp abiejų stovyklų. Negana to, jo pasiūlymas gražinti tikintiesiems Vilniaus arkikatedrą baziliką buvo sutiktas visuotine euforija. Atrodė, kad tautos daugumos ir „pažangiojo“ LKP sparno santykiai rutuliojasi be konfliktų, pasiekiami kompromisai visais svarbiausiais klausimais.

Tokį paradoksą šiandien galėtume paaiškinti visuomenės politinės sąmonės nebrandumu, daugeliu atvejų naiviu tikėjimu iš šorės besikeičiančia LKP. Tuo metu lyg ir šešėlyje atsidūrė bolševikinės pakraipos LKP konservatoriai, laukę tinkamos progos atsigriebti. 1988 m. spalį surengta visuomenės apklausa informavo, kad permainingoms labiausiai priešinasi

LKP komitetų, Liaudies deputatų tarybų vykdomųjų komitetų darbuotojai, įvairių įstaigų ir organizacijų administracija [10, p. 32]. Potencialus konfliktas tarp valdžios ir piliečių brendo, tačiau reikėjo laiko, kad jis taptų plataus masto ir bekompromisio pobūdžio.

Nemaža Lietuvos žmonių dalis buvo tarsi užhipnotizuoti sugrąžintos tautinės simbolikos, nevaržomos žodžio laisvės, miglotų Lietuvos ateities vaizdinių. Kaip taikliai pastebėjo V. S. Vardys, tai buvo Sąjūdžio ir LKP „medaus mėnuo“ [11, p. 133], kurio nedrumstė dideli prieštaravimai. Tautinė savimonė to meto Lietuvoje vis dar pralenkė pilietinės sąmonės brandą.

Tiesa, šią idilę kiek netikėtai sudrumstė kompartijos kontroliuojama LTSR Aukščiausiosios Tarybos 1988 m. lapkričio 17–18 d. sesija, atsisakydama priimti konstitucines pataisas, įtvirtinančias Lietuvos TSR įstatymų viršenybę sąjunginių aktų atžvilgiu, išimtinę teisę į žemę, gamtinius išteklius bei turtą, taip pat teisę išstoti iš TSRS skelbiant referendumą (atitinkamas pataisas jau buvo įteisinusi Estijos TSR AT). Kai kurie Sąjūdžio aktyvistai į tai reagavo gana emociškai – apkaltino LKP vadovybę, o visų pirma A. Brazauską drąsaus Estijos pasirinkimo išdavimu. Pasipylus kritikos lavinai LKP veikėjai iš dalies prarado populiarumą visuomenėje, juolab kad juos taip pat negailestingai plakė internacionalistinė „Jedinstvos“ organizacija ir komunistai retrogradai įvairiose partinės sistemos grandyse.

1989 m. pradžioje pasikeitė esminės Sąjūdžio politinės strategijos nuostatos – nuo dailinių ekonominių–socialinių, kultūrinių reikalavimų pereita prie politinės orientacijos į nepriklausomos valstybės atkūrimą. Po karštų debatų 1989 m. vasario 16 d. Sąjūdžio Seimo iškilmingame posėdyje Kaune buvo priimta Deklaracija, kurioje nepriklausomybės siekis pripažintas visos politikos pagrindu [12]. Sąjūdis, keldamas kur kas radikalesnius reikalavimus negu LKP, pelnė daugelio žmonių pritarimą ir perėmė iniciatyvą formuoti visuomenės nuomonę aktualiaisiais politikos klausimais. Jo kandidatai įveikė LKP be didesnės konkurencijos per 1989 m. balandžio rinkimus į TSRS liaudies deputatų suvažiavimą – laimėjo 36 mandatus iš 42.

Tautinio judėjimo jėgą įtikinamai iliustravo mitingai, demonstracijos, piliečių nepaklusnumo akcijos. Pagaliau 1989 m. rugpjūčio 23 d. „Baltijos kelyje“ apie du milijonus Baltijos šalių gyventojų pademonstravo vienybę ir nepalaužiamą ryžtą siekti laisvės, kurią 1940 m. vasarą sutrypė Sovietų Sąjunga, pasinaudodama sutarčių su nacistine Vokietija slaptaisiais protokolais.

Valdančiosios LKP pozicijos smarkiai susvyravo – teko nusileisti netgi svarbiausiais klausimais. 1989 m. rugpjūčio 22 d. buvo paskelbtos LTSR AT specialios komisijos išvados dėl grobuoniško Molotovo–Ribentropo pakto padarinių įvertinimo bei 1940 m. TSRS įvykdytos Lietuvos okupacijos ir aneksijos pasmerkimo. Beprecedenčiu įvykiu ne tik LKP, bet ir visos TSKP praktikoje tapo LTSR Konstitucijos pataisų, kuriomis buvo eliminuotas kompartijos „vadovaujantis vaidmuo“, legalizuota daugiapartinė politinė sistema Lietuvoje, priėmimas [13, p. 210]. Šiuo įstatymu (1989 m. gruodžio 7 d.), nors ir pavėluotai, įteisintas idėjinis ir politinis pliuralizmas Lietuvoje, nors tuo metu *de facto* jau buvo atsikūrusios Lietuvos socialdemokratų, Lietuvos krikščionių demokratų partijos, Lietuvių tautininkų sąjunga, Lietuvos tautinio judėjimo sąjunga „Jaunoji Lietuva“ (vėliau evoliucionavusi į nacionalinę partiją „Jaunoji Lietuva“). Plačiai išplėtojo veiklą ir žaliųjų judėjimas.

Tačiau nė viena iš beatsikuriančių partijų ir naujųjų judėjimų tuo metu nedisponavo tokiu intelekto potencialu ir per dešimtmečius įgyta patirtimi kaip LKP. Apie jos organizacinę struktūrą ir materialines finansines veiklos galimybes ir kalbėti neverta. Šalies partinės organizacijos elitai laiku reagavo į visuomenės sąmonės poslinkius ir pilietinę brandą, ne be pagrindo mėgindamas komunistines organizacijas pritaikyti prie demokratizavimo procesų. Būtent tada buvo susirūpinta patrauklesniu LKP praeities paveikslu, kitokiais veiklos vertinimais, pagaliau nauju statusu politinėje sistemoje. Griežto centralizmo principas, kuriuo vadovavosi TSKP, slopino bet kokią vietos organizacijų ir atskirų narių iniciatyvą, ignoravo specifines veiklos sąlygas bei galimybę atviroje politinėje kovoje konkuruoti su oponentais. Kita vertus, sovietinio valdymo laikotarpiu kompartija į savo gretas įtraukė inteligentijos „viršūnelę“, todėl negalėjo skystis protų stygiu bei gebėjimu reaguoti į besikeičiančią aplinką. Nors komunistai ortodoksai gramzdino LKP į dogmatizmo liūną, tačiau jaunesnioji išsilavinusi

komunistų karta gerai suvokė neišvengiamų reformų būtinumą. Mokslo įstaigų, meno institucijų, kūrybinių sąjungų partinės organizacijos viešai iškėlė šalies partinės organizacijos statuso klausimą, reikalaujamos sukurti nepriklausomą LKP. Aštrios diskusijos kolektyvuose, pirminėse organizacijose, žiniasklaidoje buvo ne vien tik komunistų vidaus reikalas – jos sulaukė plataus atgarsio visuomenėje. Žmonės intuityviai suvokė, kad komunistų partijos reformavimo žingsniai tiesiog būtini Sąjūdžio numatytame valstybingumo atkūrimo kelyje.

Komunistai reformatoriai sėkmingai pasinaudojo susiklosčiusia padėtimi. Per pusmetį buvo parengtas visas paketas alternatyvių programinių ir statuto projektų. Šie projektai konkuravo tarpusavyje dėl atskirų nuostatų, tačiau jų kryptis ir tikslas buvo bendri. 1989 m. gruodžio 19–21 d. neeiliniame LKP XX suvažiavime buvo nutraukti organizaciniai saitai su TSKP, priimta pirmoji savarankiškos LKP programa ir statutas [14, p. 5–21]. TSKP padalinys Lietuvoje virto eurokomunistinio tipo nacionaline partija, programinėmis nuostatomis ir vertybėmis artima tarptautinei socialdemokratijai. Lietuvos komunistų dauguma balsavo už programą, kurioje vyravo nuostata: sukurti nepriklausomą Lietuvos valstybę ir demokratišką visuomenę [15]. Tik nedidelė suvažiavimo delegatų, daugiausia kitataučių komunistų, dalis nepritarė šiam sprendimui ir išėję iš suvažiavimo salės paskelbė apie LKP (TSKP) Lietuvoje atsiradimą.

LKP reforma buvo liberalių pažiūrų vadovybės ryžtingas žingsnis, kurį parėmė dauguma vietos organizacijų, palankiai įvertino visuomenė. Pirmą kartą kylantys LKP populiarumo reitingai aplenkė kitus judėjimus ir partijas. Tai rodo visuomenės apklausos rezultatai [16, p. 47].

Partijų ir politinių judėjimų reitingai 1989 m. gruodį (nuo –100 iki +100)

	Visi	Lietuviai	Nelietuviai
Savarankiška LKP	+73	+79	+29
Sąjūdis	+65	+77	–13
„Jedinstvo“	–75	–83	–9
Lietuvos laisvės lyga	–4	+8	–53

LKP triumfavo neilgai, tačiau jos veikla buvo susijusi su visam kraštui svarbiais įvykiais. Visų pirma nepriklausomos LKP lyderiams Maskvoje teko išverti aršų „stipraus centro“ ortodoksų puolimą TSKP CK gruodžio plenumo [17, p. 79–88]. Pagaliau į inspekcinę kelionę Lietuvon susiruošė pats TSKP CK generalinis sekretorius M. Gorbačiovas.

Sąjūdžio taryba nebuvo linkusi solidarizuotis su reorganizuotos LKP vadovybe ir padėti atlaikyti jai Maskvos spaudimą, tačiau pasinaudojo gera proga pakelti savo prestižą žmonių akyse. Sąjūdis surengė viešas akcijas, kuriose visuomenė nedviprasmiškai pademonstravo „pertvarkos architektui“, jog Lietuva apsisprendė siekti Laisvės ir Nepriklausomybės. Savo ruožtu LKP aktyvas, bendraudamas su aukštuoju „svečiu“, buvo priverstas laviruoti tarp miglotų pažadų M. Gorbačioviui susieti Lietuvos ateitį su beatsinaujinančia Sąjunga ir neišvengiamų įsipareigojimų ginti krašto nacionalinius interesus.

Pasinaudodami tokiu komunistų reformatorių svyravimu sąjūdininkai pamažu susigrąžino prarastą įtaką visuomenėje ir sėkmingai rengėsi artėjantiems rinkimams į LTSR Aukščiausiąją Tarybą. Ir vieni, ir kiti rungėsi laisvuose demokratinuose rinkimuose, konkuruodami savo programomis, idėjomis, į kandidatus iškeltų asmenybių patrauklumu.

Nieko keisto, kad LKP, pusę amžiaus buvusi sovietinės sistemos Lietuvoje šerdimi, neturėjo jokios demokratinės kovos dėl valdžios patirties. Vienvaldystė atsigręžė prieš ją pačią. Tuo tarpu Sąjūdžio jokia praeities našta neslėgė, politinės patirties jis įgijo daugelyje visuomenės akcijų ir ypač TSRS Liaudies deputatų suvažiavime bei Aukščiausiosios Tarybos posėdžiuose [8, p. 34–38].

Rinkimų kampanija parodė, kad Lietuvoje iš intelektualų, skirtingų profesijų, padėties ir amžiaus žmonių formavosi politinis elitai, atvirai pretenduojantis į valdžią. Šis procesas vyko kartu su demokratiniais pokyčiais visuomenėje ir gerokai skyrėsi nuo Vakarų šalių praktikos.

Be reorganizuotos LKP ir bolševikinės LKP (TSKP), formaliai veikė dar keletas politinių partijų, tiesa, oficialiai neįteisintų valdžios institucijose. Tačiau ne jos, o tautinis išsivadavimo judėjimas, kurį reprezentavo Sąjūdis, buvo tikroji komunistų, kovojančių dėl Lietuvos ateities, alternatyva. Politinės partijos, nepaisant jų atviro afišavimo, buvo tik vieši klubai, nedaug kam žinomi ir nepopuliarūs. Sąjūdis šias visas iš esmės marginalias grupes sutelkė į bendrą frontą prieš svarbiausią politinį oponentą – nepriklausomą LKP ir rinkimų kampanijoje dalyvavo tarsi superorganizacija, turinti aiškią ir radikalią programą. Tačiau būtent čia galima įžvelgti ryškų politikos nenuoseklumą, nes atskirus LKP kandidatus į deputatus, įsipareigojusius būti aktyviais nepriklausomybės šalininkais, Sąjūdis rėmė kaip savo atstovus. Išėitų, kad rinkimų kovoje komunistai reformatoriai ir sąjūdininkai buvo ne tiek politiniai oponentai, kiek konkurentai dėl valdžios postų.

Nelengva pasakyti, kiek eiliniai rinkėjai orientavosi abiejų šalių programose, tačiau aki-vaizdu, kad daug kur rinkimų baigtį lėmė charizmatinės Sąjūdžio asmenybės. Didžioji dalis šio judėjimo aktyvistų lengvai iškovojo deputatų mandatus. LKP nedaug ką tegalėjo pasiūlyti. Aukštas asmeninis A. Brazausko reitingas ir sumaniai parinktas lozungas „Lietuva be suvereniteto – Lietuva be ateities“ buvo pernelyg menki koziriai prieš gerai organizuotą Sąjūdžio kampaniją. Nederėtų pamiršti, kad labai svarbus ginklas kovojant su oponentais buvo kraštutinių radikalų puoselėjama antikomunizmo ideologija, kuri kartais virsdavo tikra isterija. Nenuostabu, kad iš 133 deputatų, išrinktų per pirmuosius rinkimų turus, Sąjūdžiui atiteko 96 mandatai.

Taigi po penkiasdešimties metų pertraukos Lietuvos piliečiai vėl turėjo legitimią valdžią. Sąjūdis, po įspūdingos pergalės užvaldęs Aukščiausiąją Tarybą, ėmėsi lemtingų politinių sprendimų, iš esmės pakeitusių okupuotos Lietuvos statusą, šalies likimą ir ateitį. Šią teisę jam patikėjo tautos dauguma, demokratiniu būdu nušalinusi nuo valdžios komunistus. Nepriklausomos valstybės atkūrimo politines teises procedūras iš anksto nubrėžė Sąjūdžio deputatų klubas (štabas), parengęs visą aktų ir dokumentų paketą. Aukščiausiąją Tarybą užvaldžius sąjūdininkams LKP neliko nieko kito kaip sekti įkandin daugumos nenoromis palaikant jos strategiją. Lietuva atkūrė savo valstybingumą *de facto* tautos valia, neprieštaraudama (su kai kuriomis išimtimis) buvusios sovietinės valdžios atstovams. „Lietuviškojo fenomeno“ šaknys glūdėjo praeities rezistencijos ir disidentiniame judėjimuose, Lietuvos „laisvės bylos“ akcijoje, Vakarų valstybių sovietų okupacijos nepripažinimo politikoje. Lietuvos Respublikos Aukščiausioji Taryba, Kovo 11–osios Aktu konstatavusi nepriklausomos valstybės atkūrimą, pati ėmė įgyvendinti visą valstybės suverenitetą [18, p. 137].

Valstybės atkūrimas suponavo naujus santykius su buvusiu suverenu TSRS. Kita vertus, Sąjūdis, kaip valstybės valdymo struktūra, jau negalėjo susitapatinti su visuomeniniu judėjimu, atspindinčiu daugelio žmonių interesus. Į valdžios struktūras patekę sąjūdininkai tapo valdininkais, įvairių struktūrų funkcionieriais, administraciniais darbuotojais, tačiau didžioji dauguma liko už politikos borto kaip eiliniai judėjimo nariai. Tautinio išsivadavimo judėjimo sunykimas dar neištirtas, tačiau *a priori* galima teigti, kad jis baigėsi užleisdamas vietą savo išugdytam „isteblišmentui“. Didysis Sąjūdis sunyko taip pat greitai, kaip ir buvo įkurtas. Liko nerealizuotos galimybės, nepatenkintos pretenzijos, pagrįstos ir nepagrįstos nuoskaudos.

Vienintelė atsvara Sąjūdžio kontroliuojamai Aukščiausiajai Tarybai tapo K. Prunskienės vadovaujamas pirmasis Lietuvos Respublikos ministrų kabinetas, apie aštuonis mėnesius laviravęs tarp V. Landsbergio proteguojamų tautinio išsivadavimo radikalų ir Maskvos ortodoksų, nesusitaikiusių su Lietuvos valia. Pagal to meto sampratą Vyriausybę sudarė dauguma bendraminčių, gana aukštos kvalifikacijos specialistų, nors ir jiems Lietuvos raidos perspektyvos atrodė neaiškios [19, p. 8].

Atkūrus nepriklausomą valstybę Aukščiausiosios Tarybos reitingas pagal visuomenės apklausas buvo aukštas kaip niekada. Tačiau aštri konfrontacija su Maskva, ekonominė blokada, tiesiogiai paveikusi daugelį gyventojų, pakeitė žmonių galvosena. 1990 m. liepos 11–19 d. apklausa liudijo, kad tik 23 proc. respondentų parlamento veiklą vertino gerai, 59 proc. – vidutiniškai, 18 proc. – blogai. Vyriausybės veiklą teigiamai vertino 42 proc., vidutiniškai – 49 proc., blogai – 8 proc. apklaustųjų [20, p. 166].

Nesureikšminant įvairių apklausų duomenų vis dėlto galima teigti, kad Aukščiausiosios Tarybos populiarumas visuomenėje smarkiai sumažėjo, o Vyriausybės nemažėjo ar net didėjo. 1990 m. liepos 31 d. grupė iškilių mokslo ir kultūros atstovų (43 intelektualai) paskelbė „Kreipimąsi į Lietuvos žmones“, kuriame priekaištavo Parlamentui, kad šis nesilaiko demokratijos principų, neapgalvotai kišasi į Vyriausybės kompetencijos sritį, nesiskaito su viešąja nuomone ir t. t. Kreipimesi buvo kviečiama vykdyti nuosaikių ekonominių ir socialinių reformų politiką, netgi surengti rinkimus į Atkuriamąjį Seimą ir patikėti jam būsimų valstybės ir visuomenės reformų strategiją. Nėra pagrindo tvirtinti, kad intelektualų rūpinimasis valstybės ir tautos ateitimi buvo nenuoširdus, tačiau dešinieji Sąjūdžio radikalai tai kvalifikavo kaip destrukciją, visuomenę supriešinantį pareiškimą.

Nuo to momento Sąjūdis jau išreiškė tik dalies visuomenės nuotaikas, juolab neatspindėjo sparčiai besikeičiančių pažiūrų raidos. Visuomenės vertybių vektorius smarkiai pasiviro į centrą ir su šiuo faktu neišvengiamai turėjo skaitytis sprendimus priimančiosios politikai.

Sąjūdžio dauguma Aukščiausiojoje Taryboje tiesmukai reikalavo radikalių Vyriausybės nutarimų, ne itin domėdamasi tokių sprendimų padariniais. Į politiką atėję nauji žmonės nesuvokė, kad valstybingumo atkūrimas ir įtvirtinimas, socialinės ekonominės reformos reikalauja kompetencijos ir atsakomybės, be jų neįmanoma efektyvi valdžios struktūrų veikla. Juo labiau nebuvo atsižvelgiama į tai, kad Vyriausybės galimybės vykdyti reformas tebuvo minimalios: šalies ūkis glaudžiais ryšiais tebebuvo susijęs su TSRS ekonomika, lėšomis, TSRS kontroliavo tarptautinius ryšius, valstybės sienas ir pan. Tarptautinis Lietuvos valstybės pripažinimas, lygiai kaip ir derybos su TSRS, net neprasidėjo. Nepaisant to, naujoji Sąjūdžio vadovybė Aukščiausiosios Tarybos radikalų užsakymu be perstojo kritikavo Vyriausybės veiklą, destruktiviais veiksmais supriešindama dalį žmonių su K. Prunskienės vadovaujamu Ministrų kabinetu. Be to, Parlamento ir Vyriausybės funkcijos nebuvo griežtai atskirtos Laikinajame pagrindiniame įstatyme (Konstitucijoje), valdžios institucijų santykiai dėl politinės patirties stokos nenusistovėjo, demokratinės reikalų derinimo procedūros nebuvo pradėtos taikyti. Dėl šių priežasčių TSRS inspiruotai karinei agresijai ir vietos antivalstybinių jėgų veiksams nebuvo tinkamai pasiruošta. 1991 m. sausio mėn. LLL protestai prieš Vyriausybės nutarimą dėl kainų padidinimo tik paakino agresijos jėgas imtis smurto.

Lemtingą valandą Lietuvos Respublikos Aukščiausioji Taryba vis dėlto pajėgė sutelkti tautą ryžtingam, tačiau neprievartiniam pasipriešinimui. Parlamento barikados įkūnijo piliečių ir savo valdžios vienybę, galų gale atvedusią tautą į Laisvę. Ir šį kartą Dovydas nugalėjo Galijotą. Nepaisant visuomenės dalies ir valdžios priešpriešos kuriam laikui tauta vėl buvo suvienyta, tačiau tai buvo ne Sąjūdžio (visuomeninio judėjimo), o Parlamento (valstybės institucijos) nuopelnas.

Po tragiškų sausio įvykių Lietuvos žmonės dar ne sykį laikė pilietiško egzaminą, kiekvieną kartą skirtingą, tačiau neabejotinai svarbų.

Pavojus Lietuvos valstybingumui kiek atlėjo Maskvos ir Vilniaus konfrontacijai grįžus į politinę sferą. Tiesa, M. Gorbačiovas tuo metu sumanė klastą, ketindamas referendumu sutramdyti tautinius (jo manymu – separatistinius) judėjimus ir išsaugoti federacinę valstybės sandarą. Lietuvos atžvilgiu tai buvo aiškiai pavėluotas žingsnis. 1991 m. kovo 17 d. sąjunginis referendumas nieko negalėjo pakeisti, nes jį blokavo oficialiosios Lietuvos institucijos. Kita vertus, po Sausio 13-osios tragedijos visuomenės nuomonė kaip niekad buvo priešiška TSRS, todėl mažai ką galėjo įtikinti LKP (TSKP) išplatinta informacija, kad referendumo nuostatai apie Lietuvos žmonių norą gyventi atsinaujinusioje federacijoje pritarė 660 tūkst. žmonių, t. y. beveik visi kitakalbiai ir kitataučiai krašto gyventojai [13, p. 337].

Maskvos organizuotą referendumą aplenkė Lietuvos Respublikos Aukščiausioji Taryba. 1991 m. vasario 9 d. ji surengė apklausą gyvybiškai svarbiu tautai klausimu. Balsuoti buvo pateikta tokia formulotė: „Ar jūs už tai, kad Lietuvos valstybė būtų nepriklausoma demokratinė respublika?“ Plebiscito rezultatai niekam nekėlė abejonių: apie 2,2 mln. piliečių, t. y. 85 proc. turinčių balsavimo teisę žmonių, pareiškė savo nuomonę. Iš jų 90,5 proc. pritarė pateiktai nuostatai. Taigi Lietuvos žmonės oficialiai patvirtino savo apsisprendimą gyventi savarankiškai.

Komunistinio pučo, įvykusio 1991 m. rugpjūtį Maskvoje, pralaimėjimas Lietuvai reiškė tarptautinį pripažinimą *de jure* ir savarankiškos krašto raidos perspektyvas. Niekieno nevaržomi žmonės patys rinkosi politinės saviraiškos galimybes, ekonominį krašto raidos modelį. Tikroji Nepriklausomybė ne tik valdžios instancijoms, bet ir šimtams tūkstančių piliečių buvo sunkus išbandymas, apnuoginęs nykų *homo sovieticus* visuomenės palikimą. Demokratijos normos ir procedūros tada buvo tik regimybė, nors daug kas iškreiptu jos pavidalu nesidrovėdamas dangstė savo egoistinius siekius. 1991 m. gruodį įvykęs III Lietuvos Sąjūdžio suvažiavimas neturėjo nieko bendro su tautinio atgimimo idealais, žmonių vienybės ir santarvės idėjomis. Antikomunizmo atmosfera, agresyvios, nesantaiką kurstančios oratorių kalbos, primityvi retorika liudijo apie Didžiojo Sąjūdžio saulėlydį. Suvažiavimas negailestingai pliekė visus kitaminčius, nepripažino netgi elementarios Sąjūdžio kontroliuojamo parlamento opozicijos galimybės. Pasak J. Tumelio, „Mūsų kaimynų patirtis rodo, kad daugiapartinė sistema gali būti daugiau nei pavojinga...“ [21, p. 268]. Atviri grasinimai, netgi siūlymai susidoroti su komunistais buvo sutikti aplodismentais [22, p. 153–154].

Politinę idėjinę visuomenės diferenciaciją lėmė ne tiek skirtingi interesai, kiek žemas politinės kultūros lygis, demokratijos tradicijų stoka. Piliečių daugumos ir aukštųjų valdžios institucijų santykis ypač iškreiptą pavidalą įgijo 1992 m. pirmojoje pusėje, kai nesiskaitant su tautos valia kraštui mėginta primesti „stipraus prezidento“ instituciją, subordinuotą vienam asmeniui – V. Landsbergiui. Dėl šios „iniciatyvos“ kilo kalbos apie „šliaužiantį perversmą“, komunistų revanšą, tvarkos įvedimo būtinybę. Sąjūdžio radikalai savo sumanymą tikėjosi įgyvendinti tautos referendumu tą pačią dieną balsuojant už sovietinės kariuomenės išvedimą iš Lietuvos 1992 m. ir prezidento su ypač dideliais įgaliojimais institucijos atkūrimą.

Tačiau politiniai parlamento oponentai tokį sumanymą nesunkiai iššifravo ir „naujosios daugumos“ balsais nutarė surengti du atskirus referendumus. 1992 m. gegužės 23 d. referendume dėl Lietuvos Respublikos prezidento institucijos atkūrimo dalyvavo 57, 68 proc. visų rinkimų teisę turinčių piliečių, iš kurių tik 39,89 proc. palaikė teikiamą nuostatą. Nesurinkus reikiamo balsų skaičiaus klausimas dėl prezidento institucijos buvo atidėtas.

Kitokie buvo 1992 m. birželio 14 d. visuotinio referendumo dėl Rusijos kariuomenės besąlygiško ir neatidėliotino išvedimo rezultatai. Iš 76 proc. balsavusių 68,95 proc. piliečių buvo už svetimą kariuomenės išvedimą iš Lietuvos jau 1992 m. Tokia oficiali šalies žmonių apklausa patvirtino patriotinį ir demokratinį daugumos nusistatymą, kurio vis dar negalėjo pripažinti dešiniųjų pažiūrų politikai.

1992 m. vasarą parlamentas Lietuvoje skilo. Sąjūdžio dauguma susiskaidė į frakcijas ir grupes (dėl to susidarė „naujoji dauguma“). Tai iš tikrųjų reiškė nuosaikios politikos šalininkų persvarą radikalų atžvilgiu. Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos pirmininko V. Landsbergio aplinka nesugebėjo realiai įvertinti padėties, kraštutine retorika, neapgalvotais išpuoliais prieš oponentus dar labiau įkaitindama atmosferą. Prieita iki to, kad atskirai ėmė posėdžiauti parlamento pozicija ir opozicijos dauguma. V. Landsbergio apibūdinimu, visa tai buvo ne kas kita kaip „parlamentinė rezistencija“, nors žiniasklaida ir visuomenės nuomonė liudijo apie Aukščiausiosios Tarybos krizę. Politiniai nesutarimai persimetė į visuomenę, supriešindami ją ideologiniu pagrindu. Tai buvo ne konstruktyvių pasiūlymų konkurencija arba kompromisų, būdingų brandžiai demokratijai, paieškos. Primityvus dešinėsios pakraipos radikalų antikomunizmas provokavo priešingų politinių jėgų kontrpropagandą. Dėl to Lietuvoje buvo iškreiptos ir savotiškai devaluotos demokratijos, patriotizmo ir kitos vertybės. Žongliravimas „patriotų“ sąvoka bei kitų jiems prikaišiojama autoritarizmo etiketė niekur nevedė. Valdžios institucijų ir žmonių priešprieša galėjo būti išspręsta tik demokratiškai išrinkus kitos sudėties, diferencijuotas politines ir socialines jėgas atitinkantį parlamentą. Galiausiai tai pripažino abi tarpusavyje kovojusios stovyklos.

Valstybingumo raidos požiūriu buvo žengtas svarbus žingsnis. Rinkimų į Seimą data buvo suderinta su piliečių referendumu dėl naujos (nuolatinės) Lietuvos Respublikos Konstitucijos priėmimo. Konstitucijos projektai buvo rengiami valstybinės teisės specialistų, nors galutinio modelio aprobavimą lėmė politikų kompromisas.

Rinkimų kampanija užgožė Konstitucijos projekto svarstymą visuomenėje, jis tapo tik politinių jėgų programų konkurencijos priedėliu. Tiesa, ideologinė priešprieša ir šį kartą nu-

stebė politines ir demokratines vertybes. Nors mišri (proporcinė ir mažoritarinė) rinkimų sistema ir atitiko modernios demokratijos principus, tačiau pilietiniu požiūriu nebrandžioje visuomenėje tik užprogramavo nenuspėjamus politinės perturbacijos pokyčius.

Išvados

1988–1989 m. Lietuvos žmonės, prisidengę M. Gorbačiovo paskelbta pertvarka, susibūrė į masinį nacionalinį išsivadavimo judėjimą – Didįjį Sąjūdį. Po sovietinio valdymo dešimtmečių tai buvo pirmoji pilietiškumo mokykla, ugdžiusi sąmoningus, už savo veiksmus ir krašto likimą atsakingus Lietuvos žmones.

Pilietinės sąmonės lūžis įvyko Sąjūdžiui kartu su reformuotąja LKP parlamentiniu būdu perėmus valdžią ir atkūrus Lietuvos valstybingumą. Lietuvos Respublikos Aukščiausioji Taryba telkė visuomenę į neprievartinį pasipriešinimą iš pradžių prieš eventualią, vėliau tikrą sovietų agresiją, rūpinosi valstybės *de jure* pripažinimu. Dėl skirtingų politinių, socialinių interesų, neapgalvotų atskirų veikėjų ambicijų Didysis Sąjūdis suskilo į politines frakcijas, sroves, vėliau partijas.

Tuo pačiu metu visuomenėje ir parlamente susiformavo pozicija ir opozicija. Dėl politinės kultūros ir patirties stokos jos neįstengė pasiekti kompromisų labai svarbiais visam kraštui klausimais.

Po 1991 m. sausio 13 d. įvykių ir ypač Maskvos komunistinio pučo nuslopinimo padidėjo nuosaikių demokratinių ir kairiųjų jėgų bei dešiniųjų radikalų, V. Landsbergio šalininkų, priešprieša. Parlamente kilusią krizę tuokart išsprendė rinkimai į Lietuvos Seimą. Tą pačią dieną piliečių daugumos referendumu buvo priimta nuolatinė Lietuvos Respublikos Konstitucija. Be kitų teisės normų, ji reglamentavo ir valdžios bei piliečių santykius.

LITERATŪRA

1. **Krupavičius A.** Lietuva kelyje į demokratiją. – Kaunas, 1992; **Krupavičius A.** Pokomunistinė transformacija ir Lietuvos partijos // Politinės partijos Lietuvoje. Atgimimas ir veikla. – Kaunas, 1996; **Demokratija** Lietuvoje: elitas ir masės. Metinės konferencijos medžiaga. – Vilnius, 1996; **Interesų** grupės, valdžia ir politika. Metinės konferencijos tekstai. – Vilnius, 1997; **Degutis M.** Penkeri pilietinės visuomenės transformavimosi metai: visuomenės reformos ir politinė kultūra // Politologija. 1995. Nr. 1(6); **Lukošaitis A.** Interesų grupės Lietuvoje // Politologija. 2000. Nr. 2.
2. **Palidauskaitė J.** Lietuvos politinė kultūra. Mokomoji knyga. – Kaunas, 1997; **Palidauskaitė J.** Lietuvos piliečių požiūris į politinę sistemą 1989–1995 m. // Lietuva socialinių pokyčių erdvėje. Sociologų konferencijos, vykusios 1995 m. gruodžio 13–14 d., medžiaga. – Vilnius, 1996; **Socialiniai** pokyčiai: Lietuva, 1990/1998. – Vilnius, 2000.
3. **Lietuvos** suvereniteto atkūrimas 1988–1991 metais. – Vilnius, 2000; **Lieven A.** Pabaltijo revoliucija. – Vilnius, 1995; **Penkeri** Lietuvos valstybingumo atkūrimo metai. Konferencijos medžiaga. – Vilnius, 1997; **Senn A.** Bundanti Lietuva. – Vilnius, 1992; **Senn A.** Gorbačiovo nesėkmė Lietuvoje. – Vilnius, 1995; **Šabajevaitė L.** Lietuvos socialinė transformacija 1990–1997 metais. – Vilnius, 1999; **Žalimas D.** Lietuvos Respublikos nepriklausomybės atkūrimas. – Vilnius, 1997; **Vaišvila A.** Teisinės valstybės koncepcija Lietuvoje. – Vilnius, 2000.
4. **TSKP XXV** suvažiavimo medžiaga. – Vilnius, 1976.
5. **Lietuvos** Tarybų Socialistinės Respublikos Konstitucija (pagrindinis įstatymas). – Vilnius, 1983.
6. **Dobryninas A.** Konstitucija: tarp politikos ir teisės // Politologija. 1998. Nr. 1.
7. **Senn A.** Bundanti Lietuva. – Vilnius, 1992.
8. **Landsbergis V.** Atgavę viltį. – Vilnius, 1990.
9. **Tiesa.** 1988 m. rugpjūčio 16 d.
10. **Lietuva** ir Sąjūdis (sociologinių tyrimų medžiaga). – Vilnius, 1990.
11. **Vardys V. S., Sedaitis J. B.** Lithuania: The Rebel Nation. – Westview Press, 1997.

12. **Atgimimas.** 1989 m. vasario 17 d.
13. **Lietuvos** suvereniteto atkūrimas 1988–1991 metais. – Vilnius, 2000.
14. **Lietuvos** Komunistų partijos XX suvažiavimo dokumentai. – Vilnius, 1990.
15. **Tiesa.** 1989 m. gruodžio 21 d.
16. **Nuomonės.** 1989–1994. – Vilnius, 1994.
17. **Brazauskas A.** Lietuviškos skyrybos. – Vilnius, 1992.
18. **Bauža Č.** Parlamentinis nepriklausomos valstybės atkūrimo kelias // Lietuvos Seimas. – Vilnius, 1996;
19. **Ozolas R.** Pirmieji atkurtosios nepriklausomybės metai. – Vilnius, 1992.
20. **Palidaukaitė J.** Lietuvos politinė kultūra. Mokomoji knyga. – Kaunas, 1997.
21. **Lieven A.** Pabaltijo revoliucija. – Vilnius, 1995.
22. **Genzelis B.** Sąjūdis: priešistorė ir istorija. – Vilnius, 1999.

Legal State Idea's „Favour” for the Independence of Lithuania

Assoc. Prof. Dr. Česlovas Bauža

Vilnius University

Assoc. Prof. Dr. Petras Biveinis

Law University of Lithuania

SUMMARY

After the Soviet government had nominated the idea of legal state, the preconditions for setting of the Sąjūdis, the national liberation movement, appeared. This article deals with the changes of the Lithuanian population's mentality during the period of sovereign state restoration, as well as the time of the democratization of former communist society. The complicated interaction during this situation is accounted for by focusing one's attention on the relationship and opposite among the national liberation movement (Sąjūdis) and the forces defending the former Soviet system (LKP). The authors of presented paper claim that depending on the level of the „strong centre” pressure Lithuanian people either flocked together, forming the unified resistance front, or competed, suggesting the diverse models of the sovereign state structure as well as the different political and electoral systems. After the independent state restoration The Sąjūdis, as the movement of national liberation, has completed its historical mission giving up its place to the political parties, groups of interests and to the another partial organisations of the civic society. The public condemnation of comunist ideology put the straight road to unrestricted initiative of the Lithuanian citizens. The aggressive anticommunism of some radical minorities, as well as the attempts to create „a institution of strong president” were not suported by the majority, however, started, in society without the solid democratic traditions or the civic maturity, the ardent arguments and created the enmities. In the opinion of the authors, because of too short period of the Independence in Lithuania and in the context of complex political relations there were no possibilities for the establishment of the stable relation between the citizens on the one hand and the state authority on the other hand, and so its future might be associated with the possibility of some problematical developments.

